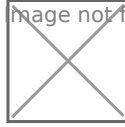

1 Ιουλίου 2015

Αχιλλέας Χαλδαιάκης: «Εξήγηση και Εξηγητές»

/ [Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

image not found or type unknown

Το Τμήμα Μουσικών Σπουδών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, διοργανώνει Συνάντηση με θέμα: Εξήγηση και Εξηγητές Διδάσκαλοι. Έξι επιστημονικές ανακοινώσεις θα κάνουν οι πανεπιστημιακοί καθηγητές: Γρηγόρης Στάθης, Θωμάς Αποστολόπουλος, Αντώνιος Αλυγιζάκης, Ιωάννης Λιάκος, Αχιλλέας Χαλδαιάκης και Μιχαήλ Στρουμπάκης.

Γι' αυτήν την σημαντική Βυζαντινομουσικολογική Συνάντηση η Πεμπτουσία μίλησε με τον Αναπληρωτή Καθηγητή Βυζαντινής Μουσικολογίας, στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών, της Φιλοσοφικής Σχολής του ΕΚΠΑ, κ. Αχιλλέα Χαλδαιάκη.

Αχιλλέας Χαλδαιάκης

Πεμπτουσία: Γιατί επιλέξατε τη Χάλκη ως τόπο διεξαγωγής της συνάντησης;

Α. Χαλδαιάκης: Το Τμήμα Μουσικών Σπουδών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, αποφάσισε να διοργανώσει στην Κωνσταντινούπολη (κατά το τριήμερο Τετάρτη 1^η έως Παρασκευή 3^η Ιουλίου 2015) την 1^η Ακαδημαϊκή Βυζαντινομουσικολογική Συνάντηση, υπό το θέμα: *Εξήγηση και Εξηγητές Διδάσκαλοι*. Ειδικότερα, αποφάσισε το μουσικολογικό αυτό γεγονός να φιλοξενηθεί στην Ιερά Μονή Αγίας Τριάδος της Χάλκης, στους χώρους της εκεί γεραράς Θεολογικής Σχολής, κατά συνδιοργάνωση των ακαδημαϊκών Ιδρυμάτων και υπό την αιγίδα της Α.Θ. Παναγιόττος του Οικουμενικού Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου, ο οποίος θα παραστεί και προσωπικώς και θα ευλογήσει τη Συνάντηση. Η εν λόγω Ακαδημαϊκή Βυζαντινομουσικολογική Συνάντηση, η πρώτη

ενός σχεδιαζόμενου ομώνυμου ετήσιου ακαδημαϊκού θεσμού, θα περιλαμβάνει έξι επιστημονικές ανακοινώσεις σεμιναριακού-εργαστηριακού χαρακτήρα (*workshops*), από ισάριθμους πανεπιστημιακούς καθηγητές. Τόσο το εγχείρημα καθεαυτό όσο και η επιλογή του συγκεκριμένου χώρου συνδέεται, βέβαια, ευθέως και θα υποστηρίξει σε ευρεία διεθνή κλίμακα την εκ μέρους του Οικουμενικού Πατριαρχείου συνεχιζόμενη προσπάθεια επαναλειτουργίας της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης.

Πεμπτουσία: Το τρέχον έτος γιορτάζουμε τη μεταρρύθμιση του 1814-15. Τι ήταν ακριβώς αυτή η μεταρρύθμιση;

Α. Χαλδαιάκης: Η συγκυρία είναι όντως ιδεώδης και ιστορική, καθώς τυγχάνει γνωστό ότι κατά το παρελθόν αλλά και το τρέχον έτος άγεται επέτειος διακοσιοστή από της μουσικής μεταρρύθμισης του 1814-5. Αυτή η μεταρρύθμιση δεν ήταν τίποτε περισσότερο από μίαν αδήριτη (τότε και τώρα) ανάγκη για μελέτη, ανάλυση και «αποκωδικοποίηση» της (παλαιάς και νέας) ψαλτικής σημειογραφίας, μια προσπάθεια που απαιτούσε και απαιτεί κοπιώδη σπουδή, την οποία πολυτρόπως επέδειξαν τόσο οι Πολίτες (*Χρύσανθος, Γρηγόριος, Χουρμούζιος*, αλλά και *Απόστολος Κώνστας ο Χίος*) όσο και άλλοι Αγιορείτες (*Θεοφάνης Παντοκρατορηνός, Ιωάσαφ Διονυσιάτης, Νικόλαος Δοχειαρίτης, Ματθαίος Βατοπαιδινός*) διδάσκαλοι, για τους οποίους και θα γίνει αναλυτικός λόγος κατά την εν λόγω Συνάντηση. Οι μουσικές-μουσικολογικές, αλλά και οι κοινωνικές-ανθρωπολογικές συνδηλώσεις του ιστορικού φαινομένου αυτής της μεταρρύθμισης είναι πολυάριθμες και πολυδιάστατες, ώστε και απλή ακόμη αναφορά σ' αυτές να καθίσταται αδύνατη εδώ. Κατά τη Συνάντησή μας πάντως, που συνιστά ένα αμιγώς ακαδημαϊκό εγχείρημα, ως βασική επιδίωξη προτάσσεται ακριβώς η απόπειρα βαθύτερης και ουσιαστικότερης κατανόησης αυτού του μουσικολογικά καίριου φαινομένου, που είναι ευρύτερα γνωστό ως *εξήγηση*. Και μόνον ο όρος *εξήγηση*, κατά την κοινή και τρέχουσα και αντιληπτή από τον καθένα έννοιά του, υποδηλώνει σαφέστατα την ιδεολογική ταυτότητα αυτής της λεγόμενης μεταρρύθμισης. Με ανάλογο πνεύμα θα επιχειρηθεί κατά τη Συνάντησή μας η προσέγγιση του ζητήματος, καθώς η αναζήτησή μας αναμένεται να υπερβεί την ενυπάρχουσα ιστορική ή ακόμη και την όποια θεωρητική διάστασή του και να επικεντρωθεί στη συστηματική και παλαιογραφική θεώρησή του, αναδεικνύοντας κυρίως τις τεχνικές και αισθητικές πτυχές του.

Πεμπτουσία: Τι διαφορά έχει η παλαιά από τη νέα ψαλτική σημειογραφία;

Α. Χαλδαιάκης: Καίριο το ερώτημα. Γι' αυτό και δύσκολη η μονολεκτική (ή και η σύντομη) απάντησή του. Προς μίαν έμμεση ενημέρωση των φιλόμουσων, πάντως, ίσως βοηθούν τα δύο ακόλουθα κείμενα: Πρώτον, όσα ο προηγούμενος Διονύσιος

Βατοπαιδινός αναφέρει σε επιστολή του από την Κωνσταντινούπολη προς τους επιτρόπους της Μονής Βατοπαιδίου, για την αρχική λειτουργία της Πατριαρχικής Μουσικής Σχολής το 1815: «Κατ' αυτὰς ηνοιχθη εν κοινόν σχολείον εις το Σιναϊτικόν μετόχιον και παραδίδει νέαν μέθοδον επιστημονικής μουσικής με κανόνες και γραμματικήν. Σχολαρχούντες εις αυτήν είναι ένας καλόγηρος Χρύσανθος και ο Λαμπαδάριος της Μεγάλης Εκκλησίας, και συντρέχουσιν εις αυτήν καθ' εκάστην υπέρ τους διακοσίους μαθητάς, εξ ων είναι και αρχιερείς και πρωτοσύγκελοι και διάκονοι των αρχιερέων και κοσμικοί παμπληθείς· επειδή υπόσχονται οι διδάσκαλοι ούτοι, ότι εις ενός χρόνου διάστημα να παραδώσωσι πληρεστάτην όλην την μουσικήν ...». Δεύτερον, όσα αναγράφονται στην (με ημερομηνία 25 Νοεμβρίου 1815) πατριαρχική «προκήρυξη», που δημοσιεύθηκε στο περιοδικό *Ελληνικός Τηλέγραφος* της Βιέννης τον Ιανουάριο του 1816: «Τρεις γαρ των εν Βασιλευούση εξ επαγγέλματος Μουσικών, ο τε Ιερολογιώτατος εν διακόνοις κυρ Χρύσανθος, ο Μουσικολογιώτατος Λαμπαδάριος της του Χριστού Μεγάλης Εκκλησίας κυρ Γρηγόριος, και ο Μουσικολογιώτατος κυρ Χουρμούζιος, ο μεν πρώτος περί το θεωρητικόν της Μουσικής μέρος, είπερ τις άλλος, δια μακρού χρόνου και πόνων πολλών ενασχοληθείς, και επιστημονικών ιδεών εγκρατής, Ευρωπαϊοις τε Μουσικοίς ομιλήσας διδασκάλοις, κακ τούτων, όσα τω εισαγωγικώ συμβάλλεται μέρος, συλλεξάμενος, οι δε περί το πρακτικόν, την παράδοσιν φαμέν της καθ' ημάς ασματικής τέχνης, καλώς ησκημένοι, και ιδία φιλοπόνω σπουδή αξιολόγους προσθήκας ταις Μουσικαίς αυτών κτησάμενοι επιδόσεσιν, ομού συνελθόντες, θεωρητικήν άμα και πρακτικήν της καθ' ήμᾱς ιεράς Μουσικής διδασκαλίαν συνέταξαν, και μέθοδον παραδόσεως νέαν εξεύρον ...».

Πεμπτουσία: Ποια ήταν η συμβολή του Ματθαίου Βατοπαιδινού στην αποκωδικοποίηση της ψαλτικής σημειογραφίας;

Α. Χαλδαιάκης: Η σημασία τόσο του προσώπου όσο και της μουσικής δράσης του μοναχού Ματθαίου του Βατοπαιδινού (1774-1849) είναι αυταπόδεικτη για το γνωστικό χώρο της βυζαντινής μουσικολογίας: Ο Ματθαίος γεννάται στο Κουσάντασι της Εφέσου, αλλά πολύ νωρίς καθίσταται γνωστός ως μοναχός Βατοπαιδινός. Στην αγιορειτική μονή του Βατοπαιδίου μονάζει και εκπαιδεύεται μουσικά και (προϊόντος του χρόνου), αναδεικνύεται σε μιαν από τις πλέον εξέχουσες ψαλτικές φυσιογνωμίες του καιρού του. Η ιστορική συγκυρία, να ζει κατά μιαν καθοριστική για τις ψαλτικές εξελίξεις χρονική περίοδο, (μεταξύ του τελευταίου τετάρτου του 18^{ου} και του πρώτου μισού του 19^{ου} αιώνα), τον προβάλλει σήμερα ως σημαίνον μουσικό πρόσωπο, η μελέτη της εν γένει δραστηριότητας του οποίου πλουτίζει καθοριστικά τις γνώσεις μας γύρω από καίρια θέματα της βυζαντινής μουσικολογίας (όπως, ενδεικτικά, το φαινόμενο της εξήγησης της ψαλτικής σημειογραφίας, την τεχνική της κωδικογραφίας η τη

διαδικασία της ψαλτικής μελοποιίας). Ευτυχώς, τόσο στα σχετικά αρχεία της μονής του Βατοπαιδίου, όσο και στους πολυάριθμους (περί τους σαράντα επισημανθέντες ως σήμερα) αυτόγραφους κώδικές του (αποκείμενους στον αγιορειτικό χώρο αλλά και αλλαχού), ανευρίσκονται εγκατεσπαρμένες (ανάμεσα και σε άλλες υπάρχουσες πηγές) ικανές ιστορικές και μουσικολογικές ειδήσεις για την όλη βιοτή του· κοσμική και μοναχική και μουσική.

Ο ίδιος παραμένει ως σήμερα περιώνυμος εκτός των άλλων και για την πολυετή και συστηματική και ευμέθοδη και αποτελεσματική ενασχόλησή του με την *εξήγηση*, (άρα την *αποκωδικοποίηση* της ψαλτικής σημειογραφίας). Χαρακτηριστικά είναι όσα τον Αύγουστο του 1830 γράφει σε επιστολή του προς τον Σωφρόνιο, αρχιμανδρίτη της μονής Γκόλιας, εξαιτούμενος χορηγία για τη σύνταξη δύο κωδίκων του (του νέου Μαθηματαρίου και της Συλλογής των Ιδιομέλων): *«Εγώ δε προ χρόνων καταγίνομαι εις το να εξηγώ διάφορα μαθήματα, όπου ψάλλονται εδώ εις την Λιτήν, ως είναι γνωστόν της, μεταβάλλοντάς τα εις την νέαν γραμμήν, ως καλλίστην και σαφεστάτην και εύκολην»*.

Κατερίνα Χουζούρη